

FUNDAMENTAL VALUES AND PRINCIPLES OF JUSTICE IN EUROPEAN CONTEXT

VALORI ȘI PRINCIPII FUNDAMENTALE ALE JUSTIȚIEI IN CONTEXT EUROPEAN¹

Andrei NEGRU²
Lavinia Andreea CODREA³

Abstract

The issue of the fundamental values and principles of justice systems is legally addressed both at the global level, by international institutions and the rules they establish, and at regional level. The European political and legal space is characterized by a number of particularities related to, among others, certain requirements that States must fulfil in order to participate in the existing regional systems, the nature of the legal norms adopted within them and the specific arrangements for ensuring compliance. An essential role in the multitude of requirements for participation, the non-compliance of which may lead to sanctions in both systems defining the European legislative framework (Council of Europe and the European Union), is represented by grounding the justice system on certain values, administering justice according to certain fundamental principles.

In this context, starting from a series of systematizations with the role of theoretical landmarks, the paper aims at following the fundamental values and principles of justice systems in the European legal framework, but also in the institutional proposals made by professional bodies active in this field. All of these institutions and bodies, consolidated legal norms, unifying proposals contribute to identifying and establishing common and potentially common elements to European states (and not only European) and, consequently, to their judicial institutions. Their presence and involvement in the matter have the potential to enhance European cooperation both in general terms and at the level of Euroregions.

Keywords: access to justice, Council of Europe, right to a fair trial, European Union, justice system

1. Introducere

Problematika înfăptuirii propriu-zise a justiției este cel mai adesea văzută în sarcina planului instituțional național. De altfel, fenomenul justiției ca apanaj sau monopol al statului poate fi urmărit în teoriile politico-juridice, cel puțin odată cu teoriile separației puterilor în stat, teorii a căror recunoaștere și aplicare, în varii forme și cu respectarea particularităților culturilor politice diverse, au devenit specifice modelului democratic de guvernare. Puterea judecătorească este recunoscută ca una din puterile statului, îndeplinind un rol specific, având responsabilități aparte și exercitând competențe determinate.

---

¹Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

²Prof. Dr. hab., Facultatea de Drept, Universitatea de Stat, Republica Moldova

³C.S. Dr., Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Academia Română – Filiala Iași, lavinia.andreea.codrea@gmail.com

În perioada contemporană, însă, prin schimbarea de paradigmă a dreptului internațional și prin existența unui nivel suprastatal de organizare a relațiilor internaționale ale statelor, precum și, mai recent (cu aproximație, începând cu anii 1990), prin depășirea teoretică și aplicată a paradigmei internaționale înspre mecanisme care să asigure o mai mare unitate de gândire și acțiune la nivel global, problematica justiției a dobândit noi și noi valențe. Dacă o reconsiderare a rolului și poziției justiției în societatea globală este necesară, punctul de plecare într-un astfel de demers îl reprezintă identificarea acelor principii ale justiției care au sau pot dobândi caracter comun, general, universal.

Conturarea unor principii de dreptate obiectivă generale și universale, concretizate în principii ale justiției, este susținută deja de o serie de documente internaționale și regionale. În contextul abordării legislative supranaționale a valorilor și principiilor fundamentale ale sistemelor de justiție, spațiul politico-juridic european (definit, în principal, de Consiliul Europei și Uniunea Europeană) se distinge printr-o serie de particularități relevante. Ce este esențial este că, pentru ca statelor să le fie permisă participarea în aceste cadre instituționale comune, sistemele lor de justiție trebuie să se întemeieze pe anumite valori, justiția la nivel național trebuie înfăptuită cu respectarea anumitor principii fundamentale, consacrate și exprimate legislativ în documente-cheie europene, a căror nerespectare poate atrage consecințe cu caracter sancționator.

Ne propunem, așadar, într-o primă etapă, să identificăm reperele teoretice cele mai relevante la nivel național și internațional cu privire la sistematizarea valorilor și principiilor fundamentale ale sistemelor naționale de justiție. Ulterior, vor fi urmărite, pe de o parte, modalitatea în care aceste elemente se regăsesc în norme consolidate la nivel european și, pe de altă parte, propuneri instituționale cu rol unificator realizate de organisme profesionale ce activează în spațiul european, având ca obiect identificarea și consacarea elementelor comune ori cu capacitatea de a deveni comune statelor europene (și nu numai), și, în consecință directă, instituțiilor judiciare ale acestora.

2. Repere teoretice

În vederea stabilirii elementelor comune între legislații naționale, în scopul unei sistematizări a principiilor de justiție ce pot fi consacrate la nivelul cadrului legislativ european, și în contextul înfăptuirii justiției de către stat, urmărirea sistematizărilor principiilor de justiție la nivel național este necesară. Analiza doctrinei indică atât o abordare cu caracter general a fenomenului justiției și principiilor și valorilor sistemului de justiție, cel mai adesea privite în postura de elemente ale statului în general, ori ale statului de drept în particular, cât și o abordare în manieră sui-generis, în sensul studiului autorității judecătorești ca protagonist al fenomenului juridic.

I. Craiovan [2, p. 112; 3, p. 298] identifică trei accepțiuni ale termenului de justiție, și anume (1) sistemul organelor judecătorești, (2) activitatea de soluționare a litigiilor și (3) „valoarea originară a dreptului, cu înțelesul esențial de dreptate” [4, p. 457-466, pentru o detaliere a acesteia din urmă]. Autorul nu abordează însă, principiile sistemului de justiție în mod distinct, cu excepția menționării cerinței ca „autoritatea (puterea) judecătorească (...) să fie independentă și imparțială” [3, p. 298]. N. Popa, M.-C. Eremia și S. Cristea, punând în discuție principii ale instituțiilor judiciare și, implicit, ale justiției, disting și identifică, pe de o parte, principii de organizare – principiul separației, principiul ierarhiei jurisdicțiilor, principiul independenței și al imparțialității, principiul colegialității, și, pe de altă parte, principii de funcționare – principiile egalității, gratuității, neutralității, continuității. Acestea din urmă reprezintă, în opinia autorilor, în același timp, principii fundamentale ale serviciului public, autorii invocând, astfel, teoria justiției ca serviciu public [8, p. 90-94]. O abordare similară din perspectiva funcției de serviciu public pe care o îndeplinește justiția aparține autorilor T.C. Briciu, C.C. Dinu, P. Pop. Principiile funcționării justiției ca serviciu public, identificate de autori, sunt principiul conform căruia justiția este monopol de stat, organizarea justiției pe sistemul dublului grad de jurisdicție, accesul liber la justiție, egalitatea în fața justiției, gratuitatea

justiției, colegialitatea, soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, caracterul permanent și sedentar al jurisdicțiilor, principiul distribuirii aleatorii a cauzelor și continuității [1, p. 50-66]. I. Leș și D. Ghiță, pornind de la faptul că justiția este o funcție fundamentală a statului, arată că această funcție implică existența unor structuri statale ori servicii publice, ce sunt apte să realizeze activitatea jurisdicțională, și care trebuie organizate „pe baza unor principii proprii, funcționale și autonome” [6, p. 25]. Ca atare, autorii fac referire la principiile organizării judiciare, definite ca „reguli esențiale ale funcționării optime a structurilor statale abilitate să realizeze actul de justiție” [6, p. 25]. Principiile organizării judiciare identificate sunt principiul conform căruia justiția constituie monopol de stat, independența justiției, principiul independenței judecătorilor, principiul inamovibilității judecătorilor, permanența și caracterul sedentar al organelor judiciare, colegialitatea acestor organe, principiul dublului grad de jurisdicție, specialitatea instanțelor judecătorești, constituirea instanțelor judecătorești într-un sistem ierarhic, accesul liber la justiție, egalitatea în fața justiției, gratuitatea justiției. Dintre acestea, principiile accesului liber la justiție, independenței judecătorilor, inamovibilității acestora, egalității în fața justiției și gratuității acesteia sunt considerate a viza mai degrabă funcționarea sistemului judiciar („și însăși democratismul și umanismul sistemului procesual, fie el civil sau penal” – [6, p. 25-26]), decât organizarea acestuia.

I. Deleanu discută pe larg principiile organizării judiciare prin raportare la Constituția României. Deleanu definește aceste principii ca „reguli esențiale, prevăzute de Constituție și de legi organice, care stau la baza organizării Justiției, în scopul asigurării funcției acesteia – soluționarea litigiilor ivite între subiectele de drept sau rezolvarea cererilor acestora în condițiile legii –, protecția persoanelor față de manifestările abuzive ale autorităților publice și salvagardarea, prin mijloace proprii și specifice, a ordinii de drept”. În acest context, Deleanu identifică și analizează constituțional și prin prisma legilor de organizare judiciară, în cazul României, următoarele principii generale: „separarea funcțională a autorităților publice, colaborarea și controlul mutual al acestora, într-un cuvânt – independența Justiției, stabilirea jurisdicțiilor numai prin lege; accesul liber la justiția pe care legea o pune la dispoziția celor interesați; interzicerea instanțelor extraordinare; organizarea ierarhică a instanțelor judecătorești și dublul grad de jurisdicție; distincția între jurisdicțiile de drept comun și jurisdicțiile speciale; colegialitatea instanțelor; unitatea de jurisdicție în materie penală și civilă; caracterul sedentar și permanent al instanțelor judecătorești; egalitatea în fața Justiției; gratuitatea Justiției; obligația legală a instanțelor de a judeca” [5, p. 751-752]. I. Muraru și E.S. Tănăsescu identifică drept principii fundamentale potrivit cărora se realizează justiția (1) principiul legalității, (2) justiția este unică, imparțială și egală pentru toți, (3) folosirea limbii oficiale și a limbii materne în justiție, (4) dreptul la apărare, (5) prezumția de nevinovăție, (6) independența judecătorului și supunerea lui numai legii [7, p. 269-273].

În ceea ce privește sistematizările teoretice ale principiilor și valorilor sistemului de justiție în literatura juridică universală, menționăm demersul realizat de Shimon Shetreet în lucrarea *Fundamental Values of the Justice System* („Valori fundamentale ale sistemului de justiție”), din 2011. Spre deosebire de alte sistematizări din doctrina universală, abordarea lui Shetreet transcende principiile particulare specifice procesului civil ori procesului penal și propune identificarea celor mai importante valori care sunt realmente *fundamentale* justiției ca sistem, și care caracterizează majoritatea sistemelor de justiție. Acesta identifică cinci astfel de valori fundamentale ale sistemului de justiție: echitatea procedurală, eficiența sistemului de justiție, accesul la justiție, încrederea publică în instanțe și independența justiției. Aceste valori sunt interconectate. Așa cum explică Shetreet, „Uneori ele se întăresc reciproc, una fiind rezultatul sau condiția existenței sau aplicării alteia, în timp ce, alteori, poate exista o tensiune între ele. Un sistem juridic corespunzător este unul care avansează fiecare din aceste valori pe cont propriu și realizează un echilibru adecvat între ele de fiecare dată când intră în conflict una cu cealaltă” [9, p. 2].

3. Cadrul normativ european

La nivel european, identificăm mai multe tipuri de abordări a problematicii valorilor și principiilor sistemului de justiție, abordări ce se întâlnesc adesea însă, în câmpul normativ ori jurisprudențial. Dintr-un punct de vedere, aceste valori și principii sunt consacrate în contextul discursului cu privire la drepturile omului, dintr-o altă perspectivă sunt privite ca o componentă esențială a statului de drept, iar, într-o abordare de sine stătătoare, sunt avute în vedere în documente specializate, ce tind spre întărirea și armonizarea legislațiilor naționale cu privire la organizarea justiției ca sistem.

Două instrumente juridice principale vizează valori și principii ale sistemului de justiție ca drepturi ale omului: Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO)[11], de a cărei acceptare depinde însăși calitatea de membru în Consiliul Europei, și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [10]. Remarcăm că, în legislația Uniunii, s-au reafirmat în numeroase rânduri, inclusiv în Carta drepturilor fundamentale și în art. 6 par. (3) din Tratatul privind Uniunea Europeană, drepturile care rezultă din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Potrivit acestui text, drepturile fundamentale, astfel cum sunt garantate de CEDO și cum rezultă ele din tradițiile constituționale comune ale statelor membre, constituie principii generale ale dreptului Uniunii. Având în vedere acest fapt, vom avea în vedere ambele instrumente, precum și jurisprudența ambelor instanțe. Realitatea socială europeană actuală, prin promovarea unei valori esențiale pentru societatea contemporană – supremația dreptului, confirmă esența identității axiologice a justiției în procesul de valorificare eficientă a dreptului și aplicării lui. Mai precis, supremația dreptului este scopul sintetic al unui sistem valorificat de principii ale justiției contemporane, orientat spre interpretarea sistemelor de drept diferite, însă orientate spre o uniformizare. Mai mult, principiile justiției și fundamentează mecanismul juridic al supremației dreptului, ultimului fiindu-i acordată prioritate în coraport cu sistemele legislative. Procesul de uniformizare a sistemelor juridice prin valorificarea principiilor justiției și orientat spre supremația dreptului intenționează a remodela și perfecționa inclusiv sistemul juridic al Uniunii Europene.

Fiind adoptată în 1950, CEDO a avut un timp mai îndelungat pentru a fi asimilată de statele membre, precum și interpretată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Fundamental în abordarea valorilor sistemului de justiție este articolul 6, privind dreptul la un proces echitabil. Acesta prevede, în primul paragraf, că orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa (conținutul textului este similar art. 10 din Declarația Universală a Drepturilor Omului).

Mai mult, hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției (parte din aceste aspecte regăsindu-se și în art. 14 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966). Cu privire la aplicarea art. 6 din Convenție, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a redactat și publicat două Ghiduri, unul în materie civilă [14], și unul în materie penală [15], actualizate până pe 30 aprilie 2020, care să faciliteze înțelegerea cerinței respectării acestui drept fundamental.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a introdus, de asemenea, elemente jurisprudențiale esențiale cu privire la aplicarea dreptului la un proces echitabil. Sunt esențiale, în acest sens, hotărâri pronunțate în cauze precum: *Le Compte, Van Leuven și De Meyere c. Belgiei* (1981), *Sramek c. Austriei* (1984), *Beaumartin c. Franței* (1994), *Sovtransavto Holding c. Ucrainei* (2002), *Kleyn și alții c. Olandei* [GC] (2003), *Mežnarić c. Croației* (2005), *Flux c. Moldovei* (no. 2) (2007), *Micallef c. Maltei* [GC] (2009), *Agrokompleks c. Ucrainei* (2011),

Oleksandr Volkov c. Ucrainei (2013), *Parohia Greco-Catolică Lupeni și alții c. României* [GC] (2016), *Baka c. Ungariei* [GC] (2016), *Denisov c. Ucrainei* [GC] (2018). O urmărire atentă a acestor hotărâri relevă atât dezvoltarea dreptului la un proces echitabil, cât și conceptualizarea până la standardizare a principiilor justiției în planul normativ european.

În același spațiu european, Carta drepturilor fundamentale din Uniunea Europeană dedică Justiției Titlul VI, respectiv articolele 47-50. Elementele cu caracter de principii generale ale justiției se regăsesc, în art. 47, intitulat „Dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil”. Potrivit acestuia, orice persoană ale cărei drepturi și libertăți garantate de dreptul Uniunii sunt încălcate are dreptul la o cale de atac eficientă în fața unei instanțe judecătorești. De asemenea, orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, constituită în prealabil prin lege. Mai mult, orice persoană are posibilitatea de a fi consiliată, apărută și reprezentată. Asistența juridică gratuită se acordă celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a-i asigura accesul efectiv la justiție. Principii mai generale sunt regăsite și în alte texte; cu titlu exemplificativ, egalitatea beneficiază de un Titlu distinct, al III-lea, ce debutează cu principiul egalității în fața legii, în art. 20, și nediscriminarea, în art. 21.

În ceea ce privește jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene în interpretarea și aplicarea art. 47 din Cartă, sunt de o relevanță deosebită cauza *Associação Sindical dos Juízes Portugueses*, C-64/16 (28 feb. 2018) și cauza *Comisia Europeană c. Poloniei*, C-619/18 (24 iunie 2019), ce ridică și problema unor standarde ale sistemului de justiție ca standarde ale statului de drept. În prima cauză menționată, Curtea a stabilit însemnătatea noțiunii de independență prin raportare la conținutul art. 47 din Cartă, stabilind că „Noțiunea de independență presupune în special ca organismul respectiv să își exercite funcțiile jurisdicționale în mod complet autonom, fără a fi supus vreunei legături ierarhice sau de subordonare și fără să primească dispoziții sau instrucțiuni, indiferent de originea lor, și să fie astfel protejat de intervenții sau de presiuni exterioare susceptibile să aducă atingere independenței de judecată a membrilor săi și să influențeze deciziile acestora” (par. 44). În cauza *Comisia Europeană c. Poloniei* această teză a fost dezvoltată, arătându-se că cerința de independență a instanțelor, a cărei respectare trebuie să fie asigurată de statele membre, cuprinde două tipuri de aspecte, unul de ordin extern și unul de ordin intern. Cel de ordin extern presupune ca instanța respectivă să își exercite funcțiile în deplină autonomie, fără a fi supusă vreunei legături ierarhice sau de subordonare și fără să primească dispoziții sau instrucțiuni, indiferent de originea lor, fiind astfel protejată de intervenții sau de presiuni exterioare susceptibile să aducă atingere independenței de judecată a membrilor săi și să influențeze deciziile acestora. Aspectul intern este legat de noțiunea de imparțialitate și vizează echidistanța față de părțile în litigiu și față de interesele lor din perspectiva obiectului acestuia. Această chestiune impune respectarea obiectivității și lipsa oricărui interes în soluționarea litigiului în afara strictei aplicări a normei de drept (par. 71-73).

Abordarea valorilor și principiilor sistemelor naționale de justiție în spațiul legislativ european are loc, în același timp, în cadrul conceptual al statului de drept. În ceea ce privește Consiliul Europei, art. 3 din Statutul organizației prevede că fiecare membru trebuie să accepte principiile statului de drept, precum și principiul în virtutea căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului (între care, desigur, drepturile referitoare la actul de justiție).

În Tratatul privind Uniunea Europeană [17], statul de drept este menționat, în art. 2, ca una din valorile fundamentale pe care se întemeiază Uniunea, alături de alte valori, precum respectarea demnității umane, libertății, democrației, egalitatea și respectarea drepturilor omului. O serie de mecanisme sunt concepute și dezvoltate, la nivelul Uniunii, pentru asigurarea respectării acestor valori ori sancționarea statelor membre care le încalcă. În condițiile în care, la nivelul Uniunii, nu există o definiție propriu-zisă a statului de drept, instrumentele UE fac adesea apel la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene, precum și la documentele întocmite de Consiliul Europei, bazându-se în special pe expertiza Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția). În opinia

exprimată de acest organism, în *Report on the Rule of Law* („Raportul asupra statului de drept”, 2011)[12, p. 10], elementele (formale și substanțiale) ale statului de drept sunt: legalitatea; securitatea juridică; interdicția arbitrariului; accesul la justiție în fața unor tribunale independente și imparțiale, incluzând controlul juridic al actelor administrative; respectul pentru drepturile omului; non-discriminarea și egalitatea în fața legii. În 2016, aceeași instituție a emis o „Listă de criterii ale statului de drept” (*Rule of Law Checklist*) [13], fiind incluse legalitatea, securitatea juridică, prevenirea abuzului de putere, egalitatea în fața legii și non-discriminarea, precum și accesul la justiție, ce se regăsesc, în același timp, între valorile și principiile fundamentale ale sistemelor de justiție.

În ceea ce privește abordarea sui-generis la nivel european cu privire la astfel de valori și principii, este deosebit de relevantă Recomandarea CM/Rec (2010)12 cu privire la judecători, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei [16]. Documentul vizează independența, eficiența și responsabilitățile judecătorilor, și abordează independența internă și externă a acestora, eficiența și resursele judecătorilor și sistemului judiciar, statutul judecătorilor, îndatoririle și responsabilitățile, precum și etica acestora. Mai mult, se formulează, pentru statele membre, recomandări concrete în aceste privințe, inclusiv de natură instituțională internă – precum cele privitoare la funcționarea (națională) a unui Consiliu judiciar, funcționare ce are potențialul de a deveni (în mod voluntar) similară în statele membre. Se remarcă, în această propunere inovatoare a Consiliului Europei, tentativa de uniformizare atât cu privire la principii ale justiției, cât și la modalitatea de organizare a asigurării îndeplinirii justiției. Acest fapt nu afectează organizarea propriu-zisă a instanțelor, ce rămâne apanajul ori competența statului, ci stabilirea unor principii unice de organizare a Consiliilor judiciare (Consilii Naționale ale Magistraturii), element ce își propune să contribuie cu atât mai mult la o uniformizare a unor norme juridice naționale privitoare la justiție în spațiul politico-juridic european.

Concluzii

Există o literatură vastă în câmpul principiilor și valorilor sistemelor naționale de justiție. Sunt studiate, în literatura fiecărui stat (prezenta lucrare a urmărit doctrina din România), aspecte generale ale fenomenului justiției și principiilor sale fundamentale, prin raportare la cerințele statului de drept, ale supremației dreptului, la prevederile constituționale și la legile de organizare judiciară. Constatăm, însă, că, prin prisma generalității lor, astfel de abordări sunt adesea lacunare, uneori redundante (nefiind efectuate analize asupra acestor principii, ci preluându-se ca atare textele constituționale sau legislative), și limitate de cele mai multe ori la textele normative naționale, cu ignorarea cerințelor internaționale ori europene. De asemenea, chiar și în cazurile în care autorii caută să sistematizeze principiile sistemului de justiție, se remarcă lipsa de consens științific, în sensul că, din analiza aceluiași prevederi legale, autori diferiți identifică principii diferite, unele regăsindu-se la toți autorii (precum independența justiției), altele figurând în opinii singulare (precum folosirea limbii oficiale și a limbii materne în justiție). Într-un sens general, așadar, ar fi util un demers complex de sistematizarea principiilor ale sistemului de justiție, ori cel puțin de identificarea elementelor asupra cărora există consens științific ori sunt amplu justificate legislativ, demers care să aibă în vedere și normele internaționale și europene ce indică valori și principii fundamentale, de esență. La nivel internațional, însă, sistematizări în această privință, realizate cu luarea în considerare a textelor normative internaționale, încep să se producă. Organizarea unui sistem de principii ale justiției contemporane va avea drept finalitate o eficientizare a funcționalității justiției și, deci, o eficientizare a supremației dreptului, realizat prin intermediul atât a instanțelor de drept comun, cât și a instanțelor specializate, inclusiv justiția constituțională.

Depășind cadrul teoretic, observăm, la nivel instituțional, dincolo de particularitățile spațiului politico-juridic european, similitudini cu cadrul normativ internațional în domeniu, respectiv o integrare a principiilor fundamentale ale justiției în cadrul discursului conceptual și normativ al drepturilor omului. Mai mult, se observă un transfer de componente ce alcătuiesc principiile și drepturile în discuție, ori, mai precis, o stabilizare a lor drept comune atât la nivel

internațional, cât și regional/european, transferul ori integrarea elementelor comune având loc în ambele sensuri (dinspre internațional spre regional și invers). O reevaluare a principiilor comune ale justiției în diverse niveluri ale comunităților va deveni esențială, însoțită fiind, de asemenea, de mecanisme potrivite pentru soluționarea divergențelor de opinie între planurile legislative și decizionale (cel puțin) naționale/regionale/internaționale/globale. Conturarea unor principii de dreptate procedurală în sens obiectiv, generale și cu potențial universal, concretizate în principii ale justiției, este, așadar, susținută deja de o serie de documente internaționale și regionale, și poate fi dificilă, dar nu este imposibilă.

Bibliografie

1. Briciu, T.C., Dinu, C.C. and Pop, P. (2016). *Instituții judiciare*. București: C.H. Beck.
2. Craiovan, I. (1995). *Finalitățile dreptului*. București: Continent XXI.
3. Craiovan, I. (2001). *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*. București: All Beck.
4. Craiovan, I. (2010). *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie*. București: Universul Juridic.
5. Deleanu, I. (2006). *Instituții și proceduri constituționale*. București: C.H. Beck.
6. Leș, I. and Ghiță, D. (2019). *Instituții judiciare contemporane*. București: C.H. Beck.
7. Muraru, I. and Tănăsescu, E. S. (2006). *Drept constituțional și instituții politice*. București: C.H. Beck.
8. Popa N., Eremia M.-C. and Cristea S. (2005). *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck.
9. Shetreet, S. (2011). Fundamental Values of the Justice System. *University of Cambridge Faculty of Law Legal Studies Research Paper Series*, Apr. 2011, paper no. 20/2011, p. 1-18.
10. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, 2010/C 83/02, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 30.03.2010.
11. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Roma, 1950).
12. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), *Report on the Rule of Law*, Venice, 25-26 March 2011.
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e), (accesat la 14, sept. 2020).
13. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), *Rule of Law Checklist*, Venice, 11-12 March 2016.
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e) (accesat, 14, sept. 2020).
14. European Court of Human Rights, *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial (civil limb)*, Council of Europe.
https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf (accesat la 14, sept. 2020).
15. European Court of Human Rights, *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial (criminal limb)*, Council of Europe.
https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf (accesat la 14, sept. 2020).
16. Recomandarea CM/Rec(2010)12 a Comitetului Miniștrilor către statele membre cu privire la judecatori: independența, eficiența și responsabilitățile, 17 Nov. 2010.
<https://rm.coe.int/cmrec-2010-12-on-independence-efficiency-responsibilites-of-judges/16809f007d> (accesat la 14, sept. 2020).
17. Tratatul privind Uniunea Europeană, versiune consolidată, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 26.10.2012.